

Dosleden kritik

Kardeljeva smrt je težka izguba za slovensko kulturo. In ne samo za slovensko kulturo, ampak za kulturno življenje vseh naših narodov, vse naše dežele. Ko pravim za slovensko kulturo, imam v mislih širše pojmovanje kulture, to pomeni, da imam v mislih tudi našo družbeno misel, zgodovinsko misel, kulturno misel, pa seveda tudi dosežke slovenske kulture. Kardelj se je z dosledno kritiko, včasih tudi s hudo besedo, loteval kulturnih razmer, se spopadel z najrazličnejšimi našimi starokopitnostmi, preživelostmi, ne da bi skušal razvrednotiti človeka, ne da bi se loteval človeka. To pomeni, da je polemiziral z idejami, stališči, z mnenji, predlogi in podobno. Loteval se je najrazličnejših vprašanj od umetniških del, do družbenoekonomskih temeljev naših kulturnih razmer in seveda tiste splošne, kulturnopolitične usmeritve, ki je bila značilna zanj že v predvojnih časih, ko se je spopadal s takratnimi idejami in stališči.

Ivan Kreft

Znano je, da je bil Kardelj tisti, ki je dal pobudo za izhajanje Ljudske pravice. Bilo je to 1933., prva številka pa je izšla leto kasneje in sicer oktobra 1934. Najprej je izhajala v Lendavi, ko pa so tam nastale težave, se je preselila v Ljubljano in na željo partije in Edvarda Kardelja sem bil zadolžen za uredništvo. Potem ko je bila tudi v Ljubljani onemogočena, smo poskušali uresničiti Kardeljevo zamisel, da bi izhajala nova Ljudska pravica v Zagrebu. To se je posrečilo šele decembra 1939. leta. Tehnične posle okrog priprav za to izdajo sva izvrševala s tovarišem Maksom Doljvacem, Edvard Kardelj pa je pripravil gradivo. Najprej za številko, ki bi imela štiri strani, pozneje pa, ko je dobil zagotovilo, da ne bo zaplenjena, še za osem strani in res smo to obljubo tovarišu Kardelju izpeljali brez vsakih težav. Kmalu po izidu je bila sklicana druga partijska konferenca v Joštovem mlinu, ki jo je vodil Edvard Kardelj osebno. Potrebna je bila partijska statistika delegatov in vsak delegat je moral priti h Kardelju, ki je v seznam napisal osnovne podatke...

Izhod iz goščavja idej

Spominjam se časov, ko smo ustvarjali zakon o združenem delu. Tri stvari so se mi najgloblje vtisnile v spomin na ta čas. Kadar sem se znašel v zame nepreloženem goščavju idej, predlogov, možnih rešitev, ki so se porodile v teku dela, da nisem znal najti izhoda, sem se vedno obrnil na tovariša Kardelja. Pri njem sem dobil novih moči, nove vere in vzpodbude pa tudi konkretne pobude za rešitev. Kardelj ni poznal nerazrešljivih ovir, vedno je iskal pot, ki je pomenila izhod iz obstoječih zagat in znal je za to pot tudi pridobiti svoje sodelavce. Razgovori s Kardeljem o zakonu so bili prava doživetja. Vedno je govoril, da oblikujemo zakon zato, da v njem oblikujemo naše skupno spoznanje in se dogovarjamo o skupnih osnovah za

delo. Zaradi tega je vedno vztrajal, da smo k razgovoru vabili čim širši krog tistih, ki so v našem družbenem sistemu neposredno odgovorni za razvoj družbe in vseh tistih, ki so bili voljni in znali pomagati pri iskanju rešitev. V njih je videl tisto silo, ki bo oplodila neposredno delavsko akcijo. Ustvarjal je vzdušje, v katerem so se čutili vsi koristni. Iz množice drobcev je njegov iskreni ustvarjalni lik izoblikoval novo kakovostno rešitev, ki je bila njegova stvaritev in naša skupna. In zaradi tega je Kardelj tudi danes v vseh nas in praznina, ki nas v tem trenutku navdaja, ni nepremagljiva, kajti z nami so njegove bogate stvaritve in zapaščina, ki jo homo skupaj obdelovali in razvijali in uresničevali, in tako bo Kardelj večno živel z nami.

JANEZ MILČINSKI

Častni član akademije

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, enako kot vsa naša domovina in vsi njeni delovni ljudje obžalujejo smrt našega velikega moža Edvarda Kardelja. Za častnega člana akademije je bil kot drugi, za predsednikom Titom, sprejet oziroma proglašen 6. decembra 1949. Ob 40-letnici slovenske akademije mu je njeno predsedstvo dodelilo spominsko plaketo, ki so jo doslej prejele samo vsi trije častni člani. Imeli smo srečo,

da nas je pokojni Edvard Kardelj še sprejel. To je bilo 9. januarja letos. Da smo mu lahko osebno izročili to plaketo in pa zbornik z biografijami vseh članov akademije, ki je izšel ob 40-letnici. Takrat, četudi je bil že slab, je vendar pokazal mnogo zanimanja za akademijo, za njene probleme, njene načrte. Posebej smo se pogovarjali o novih prostorih, ki jih nameravamo pridobiti in nam je pri tem dal tudi marsikatero koristno pobudo.

VLADO KLEMENČIČ, PREDSEDNIK REPUBLIŠKEGA SVETA ZA GOSPODARSKI RAZVOJ IN EKONOMSKO POLITIKO

Velika šola

Sodelovanje z Edvardom Kardeljem je bilo za vse nas velika šola. Posebno je preseščal s svojo izjemno ustvarjalno močjo. Pri delu je bil neumoren. Težko bi med sodobniki našel človeka, ki je v podobnem času napisal toliko in obdelal tako številna področja družbenega razvoja. Znano je, da je hkrati opravljal vrsto najodgovornejših nalog, ki so mu jemale precej časa. Pri delu se je opiral na življenje, izkušnje, toda nič manj časa ni posvečal branju družboslovne literature. Vedel je za številne pisce in njihova mnenja o posameznem družbenem vprašanju. Iz tega je izhajalo tako široko in obsežno poznavanje različnih področij družbenega razvoja. Pri delu je bil kritičen, praviloma ni bil zadovoljen s tem, kar je napisal v prvi verziji, ampak je besedilo dopolnjeval, spreminjal, črtil...

V osebnem pogledu je bil Kardelj skromen. Do nas sodelavcev je bil tovariški in neposreden. Njegova kvaliteta je izvirala iz dela in znanja. V kabinetu smo pripravili dokumentacijo za njegove številne nastope, spremljali domačo in tujo družboslovno literaturo, kar mu je omogočalo, da je bil na tekočem z razmišljanjem širokega kroga ljudi. V posebno prijetnem spominu so mi ostali nevezani pogovori o različnih dogodkih pri nas in drugje. Vedel je za številne zanimive anekdote, dogodke iz vojne, revolucionarnega dela ter je vse to domiselno dokumentiral. Preseneča tudi njegova sposobnost realistično napovedati razplet družbenega dogajanja v posameznih državah, ko so v svetu nastajali prevrti in podobno. Ne bo narobe, če rečem, da kot družba še vedno nismo dovolj izrabili vsega tega bogastva znanja in spoznanj, ki jih je z delom ustvaril.

France Tomše, Skupščina občine Ljubljana Center
Teško je povedati, kaj pomeni takšna izguba. Tega ne bomo občutili samo mi...

Terezija Kranjc, upokojenka
Bil je politik in borec za pravice delovnih ljudi, ki ga ne bomo nikoli pozabili.

Bojan Stante, študent
To je velika izguba. O tem je težko govoriti...

v mesto, so tovariši že odpotovali iz Beograda.

Tovariš Tito mi je naročil, da moram na delo v Vrhovni štab. Tako sem z isto legitimacijo, ki sem jo imel do Beograda za Nemce, odpotoval proti osvobojenemu ozemlju pri Valjevu. V predmestju Beograda sem sedel na kmečki voz, javko pa sem imel v Lazarevcu, kjer so me sprejeli tovariši in mi preskrbeli zvezo s posavskim partizanskim odredom oziroma s Kočo Popovićem.

Že na robu Lipovškega gozda smo naleteli na partizane. Prva partizanska patrolja nas je zadržala, pregledala dokumente in me, čeprav sem se ji zdel sumljiv, pustila naprej. Za prvo je prišla druga patrolja, za njo tretja. Kot stari illegalec sem bil seveda še preveč previden, da bi takoj prvim patroljam povedal, kdo sem, zlasti ker sploh nisem pričakoval partizanov kakih deset kilometrov od Beograda in še na glavni cesti. In tako sem tudi njim ponavljal isto zgodbo o Rdečem križu. Toda partizani mi niso verjeli in tako me je tretja patrolja snela z voza, me aretirala in odgnala v štab bataljona. Tam sem povedal, kdo sem. Pospremili so me h Koči Popoviću, odondod pa sem odšel v Vrhovni štab in delal tam do leta 1942, v glavnem v zvezi z nalogami političnega dela partije, organizacije oblasti na osvobojenem ozemlju in podobno. V začetku januarja sva z Lolo Ribarjem po sklepu politbiroja odpotovala preko Sarajeva v Zagreb, da bi delala na okupiranem ozemlju. Pozneje je Lolo Ribar odpotoval v Beograd, jaz pa sem nekaj časa — do konca februarja ali začetka marca — ostal v Zagrebu. Ko smo zvedeli, da me je Hebrang izdal in da me išče ustaška policija, sem se s čolnom prepeljal čez Kol-

po v Slovenijo. V Metliki sem dobil nove dokumente in uniformo železniškega kurjača in tako sem na lokomotivi kot kurjač prispel v Ljubljano, ki je bila takrat popolnoma blokirana.

V Ljubljani sem ostal do prvih dni julija. Vstaja v Sloveniji se je bila medtem že močno razširila, tako da se je osvobojeno ozemlje formalno razširilo do ljubljanskih predmestij, do žične ograje okrog Ljubljane. Italijani pa so tolkli partizanske položaje s topništvo, ki je stalo sredi Ljubljane na ljubljanskem gradu. Prve dni julija sem se napotil na osvobojeno ozemlje, kjer se je že mudil CK KP Slovenije. Sredi oktobra, se pravi po italijanski ofenzivi, sem v uniformi železničarja in v službenem vagonu znova prispel v okupirano Ljubljano, kjer je bilo treba izpolniti vrsto političnih nalog, poldrug mesec pozneje pa sem se v poštni uniformi, s torbo, polno orodja za popravljanje brzojavnega omrežja, z motociklom vrnil na partizansko ozemlje. Do italijanske kapitulacije leta 1943 sem opravljal politično delo delno pri CK KP Slovenije, delno pa pri CK KP Hrvatske, ki se je tudi mudil na osvobojenem ozemlju. Med Rogom v Sloveniji in Liko sem večkrat potoval peš in na konju. Prve dni oktobra (ali zadnje dni septembra) 1943 sem sedel pri Velikih Laščah blizu Ljubljane v avto in se skoraj brez presledka pripeljal — zmerom po osvobojenem ozemlju — v Jajce, kajti po sklepu politbiroja bi se bil moral znova vrniti na delo v Vrhovni štab. Tako so se naglo menjavali pogoji našega boja in našega življenja. V Jajcu sem pomagal pripravljati drugo zasedanje AVNOJ in delal v okviru politične akcije CK KPJ nasploh.

Najhujši in najlepši trenutki v vojni

O svojem najrazburjivejšem, najtežavnem trenutku v vojni je takole pripovedoval:

»To je bilo na Rogu v Sloveniji leta 1942, med ofenzivo v avgustu. Centralni komitee KP Slovenije in del glavnega štaba z majhno četo partizanov, morda kakih 60 mož, so obkolili Italijani. Neke noči smo se hoteli prebiti. Zašli pa smo naravnost v italijansko zasedo. Tu smo se na umiku razdelili v več skupin. Po trebuhu sem se moral plaziti po nekih grapah, kajti noč je bila tako temna, da nisi videl niti ped pred seboj. Nenadoma sem zgubil tla pod nogami in padel po skalah v jamo. Pošteno sem se opraskal in izgubil naočnike pa tudi revolver, ki sem ga držal v roki, ne da bi vedel, na kaj bom naletel. V temi seveda nisem mogel najti ne naočnikov ne revolverja. Bil sem tako rekoč razorožen in še videl sem zelo slabo. Vendar se nas je spet zbralo nekaj in skupaj smo se izmuznili iz zasede. Brž ko se je zdanilo, smo odšli na pot in si prizadevali izmuzniti se s področja, kjer so bili Italijani. Naprej se nismo mogli prebiti in zato smo šli nazaj. Utrujeni, misleč, da smo daleč od Italijanov, smo sklenili malce zadremati. Eden izmed nas naj bi stal na straži, drugi pa bi spali. A komaj smo zaspali, je prvi dežurni kriknil: »Italijani!« Vstal sem in res sem videl okrog vse zeleno Italijanov. Pravzaprav smo bili legli spat kakih sto metrov od italijanskih bunkerjev. Italijani so nas obsuli s pelen-

skim ognjem in bil sem prepričan, da ne bom odnesel žive glave. Hodil sem kar se je dalo tiho, in pričakoval, da me bo vsak hip zadelo. Vse mi je žvižgalo okrog ušes, vendar se mi ni nič zgodilo. Šele ko sem se nekoliko odmaknil, sem spet lahko bežal. Popoldne sem dobil zvezo s tovariši.«

Za najlepši trenutek pa je dejal:

»Teško je reči. Vsekakor je bil to naš partizanski boj v celoti. Menim, da je najlepši ne samo zame, temveč za vsakogar, ki je sodeloval v njem. Teško je v vsem tem najti posebno razburljiv trenutek. Ne bi rekel, da je bila zame najrazburjivejša zmagava, ker je bila povezana z vrsto prejšnjih zmag, tako da smo jo čutili morda nekoliko drugače, se pravi kot neposredno nadaljevanje boja v novih pogojih. Toda v vsem narodnoosvobodilnem boju je bil zmerom najdražji občutek spoznanje dejstva, da so se tiste perspektive, na katere je naša partija opozarjala že pred vojno, tudi zares uresničile in da so se tista sredstva boja, ki smo jih po letu 1937 uporabili v delu naše partije v smeri povezovanja z množicami, pokazala pravilna, da so rodila sadove, da so nas dejansko povezala z množicami in omogočila, da je partija izpolnila svoje veliko zgodovinsko revolucionarno poslanstvo. Drugače povedano, v največje zadovoljstvo mi je bilo videti zaupanje ljudskih množic v partijo, njihov prehod na pozicije revolucije.«